

ПРИРУЧНИК

ЗА ЕДУКАЦИЈУ ЗАПОСЛЕНИХ У „СРБИЈА ВОЗУ” А.Д.
О ОСТВАРИВАЊУ НУЛТЕ ТОЛЕРАНЦИЈЕ НА КОРУПЦИЈУ У
РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

БЕОГРАД 2018.

САДРЖАЈ

УВОДНИ ДЕО.....	3
КОРУПЦИЈА	7
1. ШТА ЈЕ КОРУПЦИЈА?	7
2. УЗРОЦИ КОРУПЦИЈЕ	8
3. ВРСТЕ И ОБЛИЦИ КОРУПЦИЈЕ	9
4. ШТЕТА ОД КОРУПЦИЈЕ	10
5. КОМЕ И КАКО ПРИЈАВИТИ КОРУПЦИЈУ	11
ЈАВНЕ НАБАВКЕ	12
АНТИКОРУПЦИЈСКЕ МЕРЕ.....	13
1. РЕПРЕСИВНЕ АНТИКОРУПЦИЈСКЕ МЕРЕ	13
2. ПРЕВЕНТИВНЕ АНТИКОРУПЦИЈСКЕ МЕРЕ.....	13
3. ЕДУКАТИВНЕ АНТИКОРУПЦИЈСКЕ МЕРЕ.....	15
ЕТИЧКА ИНФРАСТРУКТУРА	16
ЗНАЧЕЊЕ ПОЈМОВА ИЗ ОБЛАСТИ АНТИКОРУПЦИЈЕ	17
ЗАКЉУЧАК.....	19

УВОДНИ ДЕО

Проблем корупције је друштвени феномен који је присутан у свим земљама. Разлика је само у степену њене распрострањености, а решење овог проблема лежи у односу власти и грађана према овом проблему.

У Републици Србији постоји развијена свест и политичка воља да се постигне значајан напредак у борби против корупције, уз поштовање демократских вредности, владавине права и заштите основних људских права и слобода. На овим темељима, донета је Национална стратегија за борбу против корупције у Републици Србији, за период од 2013. до 2018. године, док су конкретне мере и активности за њено спровођење предвиђене Акционим планом који је донет 2013. године.

До сада коришћена дефиниција корупције у Републици Србији, коју прописује Закон о Агенцији за борбу против корупције, одређује корупцију као однос који се заснива злоупотребом службеног, односно друштвеног положаја или утицаја, у јавном или приватном сектору, у циљу стицања личне користи или користи за другог. У упоредној пракси у свету, корупција се најчешће схвата као злоупотреба овлашћења ради личне користи.

Општи циљ Стратегије је да се корупција, као препрека економском, социјалном и демократском развоју Републике Србије, у највећој могућој мери отклони.

Приликом спровођења Стратегије, органи власти и носиоци јавних овлашћења, који су укључени у превенцију и борбу против корупције, дужни су да врше своја овлашћења у складу са следећим општим начелима:

1. **Начело владавине права** – гаранција законитости поступања, једнакости пред законом и права свих грађана на правна средства. Устав Републике Србије, закони и подзаконска акта, као и потврђени међународни уговори и општеприхваћена правила међународног права, морају имати пуну и доследну примену;
2. **Начело „нулте толеранције“ на корупцију** – неселективна примена закона у свим појавним облицима корупције;
3. **Начело одговорности** – обавеза да се преузме пуна одговорност за креирање јавних политика и њихово ефикасно спровођење, укључујући примену ове стратегије и акционог плана;
4. **Начело свеобухватности примене мера и сарадње субјеката** – дужност да се мере примењују свеобухватно и доследно у свим областима, уз сарадњу и размену искустава и усаглашавање поступања релевантних субјеката, на свим нивоима власти, са установљеном добром праксом;
5. **Начело ефикасности** – дужност да се, у оквиру својих овлашћења, редовно спроводе мере против корупције и да се врши стална обука ради унапређења ефикасности у борби против корупције;
6. **Начело транспарентности** – гаранција транспарентности у поступку доношења и спровођења одлука, као и омогућавање грађанима приступ информацијама, у складу са законом.

Светски споразум о борби против корупције УН предлаже три корака од којих унутрашњи кораци садрже:

1. Пружање примера с врха

Пружање јасног примера са врха. Веома је важно да руководство не шаље двосмислену поруку, односно да се и од руководиоца и од запослених очекује да се придржавају Етичког кодекса и високих норми.

2. Доношење Етичког кодекса

Осим правног оквира унутар којег послује компанија, потребно је донети Етички кодекс који ће истицати вредности на којима почива организација. Постављањем и учвршћивањем високих норми понашања као обавезујућег мерила, олакшава се њихово препознавање и исправљање.

3. Примена Етичког кодекса и спровођење едукација

Неопходно је праћење примене Кодекса и стална едукација запослених.

4. Усвајање унутрашњих поступака пријаве

Потребно је обезбедити одговарајући систем и унутрашњи механизам пријаве неправилности.

5. Транспарентност

Подстицањем културе транспарентности руководство шаље поруку да нема шта да крије.

Члан 7: Јавни сектор (едукација) Конвенције УН против корупције

Свака држава уговорница ће, где то одговара и у складу са основним начелима свог правног система, настојати да усвоји, одржава и јача системе којима се успостављају програми образовања и обуке како би се службеницима омогућило да задовоље критеријуме коректног, часног и правилног обављања јавних функција и којима се обезбеђује специјализована и одговарајућа обука како би увећали свест о замкама корупције својственим обављању тих функција. Такви програми се могу позивати на кодексе или стандарде понашања у применљивим областима.

I

КОРУПЦИЈА

1. ШТА ЈЕ КОРУПЦИЈА?

Овај свет је опасно место за живљење, не због оних људи који су зли, него због оних који у вези тога ништа не предузимају.

Алберт Ајнштајн

Недовољна образованост грађана о самој корупцији, њеним узроцима, облицима и последицама додатно погодује ширењу такве друштвено неприхватљиве појаве. Да бисмо се ефикасно супротставили корупцији, морамо разумети шта је она, да будемо свесни њених узрока и разумети шта, иначе, поштене особе тера да постану криминалци, неетични пословни људи који тргују својим утицајем.

Назив корупција потиче од латинске речи *corrumpere* – поквареност, подмитљивост, поткупљивост и када се користи као придев, дословно значи: потпуно уништен(о), покварен(о)...

Дефиниције корупције:

- ✚ однос који се заснива на злоупотреби службеног, односно друштвеног положаја или утицаја, у јавном или приватном сектору, у циљу стицања личне користи или користи за другог (Закон о Агенцији за борбу против корупције);
- ✚ намерно непридржавање начела непристрасности код одлучивања, с циљем остваривања користи за починитеља или повезано лице кроз такве поступке. (*Vito Tanzi*);
- ✚ злоупотреба додељене моћи ради личне користи. Рушење поверења у друштво. (*Constantine Palicarsky*)

Корупција настаје (=) када постоји прилика (могућност и интерес), а нема личних етичких норми/професионалног интегритета – т.ј. „самоконтроле“

Корупција = П – ЛЕН / ПИ
(*Howard Whitton*)

Корупција се дешава свуда где за то постоји могућност и интерес, односно где неко ко има моћ и утицај може да искористи другог, или своју позицију у приватну корист.

Она се најбоље може разумети као етички, морални проблем, који је супротстављен вредности интегритета. Нема корупције тамо где постоји интегритет. Тамо где је интегритет угрожен често су појединци злоупотребљени или доведени у ситуацију да постају полтрони надређених. Управо такве појаве омогућавају коруптивна деловања.

2. УЗРОЦИ КОРУПЦИЈЕ

- ✚ непостојање демократског друштва;
- ✚ недостатак морала;
- ✚ недостатак личног интегритета и професионалне етике;
- ✚ недостатак одговорности;
- ✚ недостатак закона, правила и прописа;
- ✚ нефункционисање система;
- ✚ недостатак транспарентности;
- ✚ нетранспарентно управљање;
- ✚ одсуство одговорности;
- ✚ недостатак стандарда, личног интегритета и професионалне етике;
- ✚ недостатак конкуренције;
- ✚ културални фактори;
- ✚ пренормираност – компликовани и спори поступци;
- ✚ недостатак или нефункционисање институција које врше надзор;
- ✚ недостатак проверљивости;
- ✚ ниске плате, итд.;

На личној основи до корупције долази када особа у одређеној прилици крши правила због унутрашњег или спољашњег притиска и то на неки начин оправдава следећим изговорима:

- ✚ систем ме је на то натерао;
- ✚ ако ја то не урадим онда ће неко други;
- ✚ ово није ништа, кад политичари краду милионе итд. "Корупција воли да чује изговоре".

Велику улогу имају чврсте моралне вредности. Морал није нешто релативно већ лични избор који друштво држи на окупу. Чланови друштва имају право и обавезу да се активно супротставе свима онима који злоупотребљавају јавни положај у коме се налазе.

3. ВРСТЕ И ОБЛИЦИ КОРУПЦИЈЕ

Врсте корупције:

- ✚ **висока** (политичка) корупција – злоупотреба власти, политичких процеса, коришћење положаја за стицање новца и моћи, искоришћавање поверења, наношење штете противницима, злоупотреба правила набавке, незаконито финансирање, итд. Мере за сузбијање су: транспарентност са проактивним деловањем грађана и медија, одговорност и казнене мере.
- ✚ **ситна** (административна) корупција – на нижим нивоима државне управе. Она укључује: давање мита (поклона), трговину утицајем („везе и познанства“), итд. Можемо је сузбити превенцијом и едукацијом.

Најопаснија врста корупције је тзв. „**приватна корупција**“ када државне институције престају служити јавном интересу, већ постају „приватне“ и служе онима који су их учинили „својима“. Мере за сузбијање корупције укључују транспарентност имовине јавних службеника, одговорност у финансирању политичких странака и врло јасна правила када је реч о сукобу интереса и лобирању. Једна од најважнијих мера је одузимање незаконито стечене имовине.

Најчешћи облици корупције су:

Подмићивање – обећање, понуда или давање било које повластице онима од којих зависи нечија корист или привилегија. Онај који подмићује показује да је спреман да употреби сва средства да би по сваку цену остварио потребу или интерес;

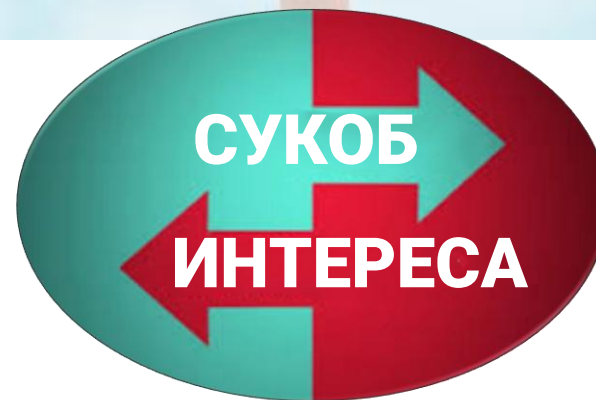
Проневера – крађа јавних средстава од стране особе којој су поверена овлашћења и контрола над њима;

Пристрасност – додељивање послова или бенефиција одређеним појединцима без обзира на способности;

Сукоб интереса - назив за ситуације у којима појединац који обавља одређену јавну функцију или делатност долази у прилику да својом одлуком или другим деловањем погодује себи или себи блиским особама, друштвеним групама и организацијама, а на штету интереса јавности или особа које су му дале поверење. "Сукоб" се односи на сукоб између личног интереса на једној и јавног интереса на другој страни;

Посебни облици сукоба интереса:

- **Непотизам** – погодовање лицу које се са доносиоцем одлуке налази у сродству.
- **Кронизам** - погодовање лицу које се са доносиоцем одлуке налази у пријатељском односу.
- **Клијентелизам** – погодовање лицу које се са доносиоцем одлуке налази у пословном односу.

4. ШТЕТА ОД КОРУПЦИЈЕ

Политичка – нарушава се кредибилитет демократских институција, губи се поверење јавности у државне институције...;

Привредна – спречава се инвестирање, поштено економско тржиште, долази до расипања јавних средстава, гомилања трошкова...;

Друштвена – повећава се сиромаштво, највише погађа најслабије и незаштићене, повећава се неједнакост грађана, омаловажава и обесмишљава вредност стрпљивога рада, штедње и поштења, долази до општег осећања несигурности и незадовољства.

Грађани још увек немају изграђену свест о штетности корупције, да сваки динар нестао у корупцији је динар који је украден из образовања, социјалних услуга, смањења сиромаштва, отварања нових радних места и да својим неодговорним понашањем такође учествују у разарању друштва.

5. КОМЕ И КАКО ПРИЈАВИТИ КОРУПЦИЈУ

Корупцију можете пријавити поверенику за етику:

- ✚ позивом етичке линије на број 064/842 7062;
- ✚ путем поште на адресу: Србија Воз а.д., повереник за етику, Немањина 6, 11 000 Београд;
- ✚ путем електронске поште: etika@srbvoz.rs;

Корупцију можете пријавити и у најближој полицијској станици или на дежурни телефон 192. Можете се такође обратити и надлежном тужилаштву.

Пријаве могу бити и анонимне, уз напомену да је лажно пријављивање кривичног дела кажњиво. Запослени у јавном сектору који пријаве корупцију, имаће право на заштиту и анонимност (у својству тзв. узбуњивача).

II

ЈАВНЕ НАБАВКЕ

Опште мишљење је да је корупција неизбежна пратећа појава при пословима јавних набавки. Треба предузети неопходне кораке и успоставити одговарајуће системе набавке засноване на транспарентности, надметању и објективним критеријумима у доношењу одлука.

Наручилац је обавезан да предузме све потребне мере како не би дошло до корупције у планирању јавних набавки, у поступку јавне набавке или током извршења уговора о јавној набавци, како би се корупција правовремено открила, како би биле отклоњене или умањене штетне последице корупције и како би учесници у корупцији били кажњени у складу са законом.

Лице запослено на пословима јавних набавки или било које друго лице ангажовано код наручиоца, као и свако заинтересовано лице које има податке о постојању корупције у јавним набавкама, дужно је да о томе одмах обавести Управу за јавне набавке, државни орган надлежан за борбу против корупције и надлежно тужилаштво.

III

АНТИКОРУПЦИЈСКЕ МЕРЕ

1. РЕПРЕСИВНЕ АНТИКОРУПЦИЈСКЕ МЕРЕ

Имају за циљ да обезбеде ефективну примену антикоруптивне регулативе. Ове мере обухватају законе, правила и механизме за ефикасно откривање корупције, поступак пред судом и кажњавање починиоца за учињено коруптивно дело. Институције друштва које су надлежне да спроводе наведене репресивне мере су: полиција, тужилаштво и судови.

2. ПРЕВЕНТИВНЕ АНТИКОРУПЦИЈСКЕ МЕРЕ

Један од основних начина за спречавање корупције је превенција. Она открива и отклања слабости у систему које доводе или могу довести до корупције.

Превентивним мерама се постиже одговорно вршење поверених овлашћења, висок стандард понашања и као крајњи циљ јачање транспарентности. У циљу борбе против корупције друштво мора радити на унапређивању етике, интегритета, поштења, одговорности, правилног управљања јавним пословима и јавном имовином као и на примени Етичког кодекса.

Превентивне мере обухватају:

Етички кодекс - чувар вредности

Кодекс понашања је скуп правила о етичким и професионалним дужностима запослених. То је кључни документ који важи за све и јасно ставља до знања шта организација очекује од својих запослених. Он такође пружа смернице запосленима за доношење исправних одлука, успоставља заједничко разумевање очекиваног стандарда понашања као и личну одговорност сваког запосленог за поступке доношења етичке одлуке. Понашање у складу са Кодексом утиче на повећање интегритета институције.

Главни службеник /Повереник / Официр за етику и усклађеност

Ова професија на нашим просторима још увек није довољно препозната. Посао обухвата стварање и примену процедура и политика које осигуравају интегритет организације, промоцију етичких стандарда и вредности које стварају снажну културу на радном месту.

Чувар организације. Неутрална, непристрасна и неконфликтна личност са интегритетом и израженом етиком. Циљ је стварање етичног понашања и друштво које ће карактерисати нетрпељивост према неправилностима.

Превентивно антикорупцијско тело

Треба да буде независно како би могло вршити своје функције успешно и неометано од било каквог неоправданог утицаја. Такође је задужено за унапређивање и ширење знања о спречавању корупције.

Пријавиоци неправилности - узбуњивачи

Ћутање је злато за оне који се баве корупцијом. Све док људи из њиховог окружења буду ћутали и не буду пријављивали злоупотребе у страху да не изгубе своје радно место и док буду размишљали да то није њихова брига, нити њихов новац, корупција ће несметано цветати. Прва сазнања о постојању корупције имају управо запослени и ретко се ко одважи да то и пријави. Треба имати у виду да откривање неправилности доводи и до отклањања слабости у систему које доводе или могу довести до корупције, као и до успешнијег пословања.

Пажњу, такође, треба посветити спречавању злонамерних пријава, где се желе злоупотребити механизми заштите у циљу личне користи, односно доношења штете репутацији појединаца и организацији због злурадости и освете. Свесно изношење лажних информација сматра се неетичним и дисциплинским прекршајем.

Отворени комуникацијски канали за пријаву неправилности

Пријава је најчешћи начин откривања неправилности. Потребно је успоставити више од једног начина за пријаву. Неправилности могу да буду уочене не само од стране запослених већ и од стране корисника, добављача, грађана. Ако пријавиоци неправилности могу пријавити путем отворене етичке линије, телефона, поште, е-поште, веб странице, имаће на располагању више различитих опција како би могли да пријаве бирајући метод који им највише одговара. Ове важне информације руководству омогућавају детаљан увид у проблеме како би се спречиле нежељене ситуације и отклонио узрок.

3. ЕДУКАТИВНЕ АНТИКОРУПЦИЈСКЕ МЕРЕ

„Трећи стуб“ у борби против корупције је и кључни аспект превенције. Едукацију о борби против корупције је неопходно усмерити на подизање свести свих запослених да је корупција друштвено неприхватљиво понашање које треба искоренити. Потребно је установити континуирану едукацију, са посебним акцентом на питања етике, интегритета, изградњу одговорности, препознавања ситуација сукоба интереса, права узбуњивача, промоцију етичког промишљања, моралних вредности, ставова и очекивања која спречавају корупцију, као и усвајање вештина и примена механизма који јој пружају отпор.

Снага едукације о етици је у следећем:

- она води ка разумевању заједничких вредности;
- јасно се ставља до знања какво се понашање сматра прихватљивим а које не и даје јасне смернице о томе како у одређеним ситуацијама треба реаговати;
- запослени више немају оправдања за своје понашање. „Избијају се из руку“ оправдања попут «нисам знао/ла» и на тај начин подстиче одговорност и преузимање иницијативе.

IV

ЕТИЧКА ИНФРАСТРУКТУРА

Етичка инфраструктура се састоји од следећих елемената који служе трима функцијама:

- 1) **Контрола** - законски оквир који омогућава независну истрагу и казнене мере, ефикасни механизми преузимања одговорности и контрола јавности;
- 2) **Вођење** – посвећеност с врха, лична одговорност, етички кодекси који одражавају вредности и норме и едукација;
- 3) **Управљање** – здрави односи у државној управи засновани на ефикасној политици људских ресурса и координацијом инфраструктуре од стране засебног *Етичког тела*. Етичко тело обезбеђује квалитетно управљање и ствара одговарајуће услове који смањују могућност појаве неетичног понашања.

V

ЗНАЧЕЊЕ ПОЈМОВА ИЗ ОБЛАСТИ АНТИКОРУПЦИЈЕ

Морал - скуп неписаних правила и обичаја који утврђују међуљудске односе и просуђују шта је добро, а шта је лоше. Морал је захтев друштва за одређеним понашањем, односно, принципима који одређују како нешто треба да буде. Морал се ослања на свест и савест појединца, а као санкције за неморално понашање јављају се грижа савести, прекор, бојкот околине. (Одговара на питање *Шта треба да чиним?*)

Етика - наука о моралу, о проучавању и процењивању моралних вредности (шта је добро или шта је лоше, шта треба да буде или шта не треба да буде), упоређује различите системе, образлаже морална начела и вредности логиком моралног закључивања. (одговара на питање *Како треба да живим?*)

Етично понашање - дозволити да у нама доминирају поштовање, разумевање, захвалност, саосећање и брига за друге, а не егоцентрични, себични, похлепни ставови пуни предрасуда, сумњичавости или агресивности.

Одговорност - подразумева да појединац одговара за оно што је урадио, да је спреман да сноси последице за учињено, поправи или надокнади евентуалну штету насталу чињењем или нечињењем. Одговорност је превасходно спремност да се промишља о сопственим поступцима и чиновима и њиховим последицама.

Интегритет – када особа говори онако како мисли и понаша као што мисли и говори. Води рачуна о другима и њиховим потребама, помаже онима којима је потребно. Говори истину и преузима одговорност за оно што мисли, осећа и чини.

Кодекс понашања - означава скуп прописа, односно начела у професионалном понашању.

Државни службеник - особа која као редовно занимање обавља послове из делокруга државних органа који су утврђени Уставом, законом или другим прописима донетим на основу закона.

Одговорно лице - физичко лице коме је законски или фактички поверен одређени круг послова у правном лицу, као и лице које је овлашћено, односно за које се може сматрати да је овлашћено да поступа у име правног лица.

Имовинска карта - извештај са подацима о пословима које функционери обављају професионално или непрофесионално, о осталим пословима односно делатностима које обављају, о делатностима које су обављали непосредно пре ступања на тренутну дужност и са подацима о њиховој имовини, имовини њиховог брачног друга и малолетне деце.

Нулта толеранција на корупцију - реаговање на сваки облик корупције без обзира на висину стечене користи и положај лица које је корумпирано, односно спровођење законског поступка без обзира на висину стечене користи извршењем коруптивних казнених дела.

Транспарентно деловање - оно деловање које је транспарентно за јавност, дакле видљиво, схватљиво, јасно.

Тајна - податак који је законом или другим прописом или општим актом надлежног органа донет на основу закона, одређен као државна тајна, чијим откривањем би наступиле штетне последице за национални интерес Републике Србије.

Поклон – дефинисан је као новац, ствари, без обзира на њихову вредност. По својој природи је амбивалентан. Успоставља људску солидарност, али и надмоћ онога који дарује над примаоцем.

Мито - дар у облику новца или вредне ствари који неко даје да би на основу тога остварио неку потребу, интерес или привилегију коју не може да задовољи на законит начин. Мито се даје онима од којих зависи реализација потребе, интереса или привилегије.

Прање новца - подразумева предузимање радњи којима се прикрива прави извор новца или друге имовине за коју постоји сумња да је прибављена на незаконити начин у земљи или иностранству.

VI

ЗАКЉУЧАК

Не сеци грану на којој седиш.

Овај Приручник има превасходно едукативну и превентивну улогу у разоткривању и борби против корупције, као и подстицање свести запослених о томе колико је корупција опасна појава према којој не смемо бити равнодушни, нити да је прећуткујемо. Он такође има подстицајну улогу када је реч о активном и одговорном односу у борби против корупције, како бисмо је свели на најмању меру.

Само доношење оваквих докумената није довољно за промену стања већ је потребна њихова примена. Такође је потребно да заједнички приступимо решењу проблема, скупимо снагу и уложимо енергију ако желимо боље друштво.

Нулта толеранција на корупцију је став и акција „Србија Воза“ а.д. која се очекује како од највишег руководства Друштва тако и од свих запослених. Бити поштен, праведан, не преварити, не злоупотребити прилику без обзира на професионалне и личне падове и успехе, без обзира на функцију, јер све буде и прође а интегритет остаје.

* * *

Референце: Интерна обука за тренере “Етика и интегритет у јавном сектору” (Агенција за борбу против корупције), Академија за професионалце из области етике и усклађености, Константин Паликарски „Узроци, последице, превенција”.

Повереница за етику

Славица Анић